

О. А. Мирошніченкоаспірант кафедри освіти та управління навчальним закладом
Класичного приватного університету

МОТИВАЦІЙНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Статтю присвячено пошуку шляхів формування позитивних мотивів у майбутніх педагогах закладів вищої освіти до застосування ІКТ у професійній діяльності з позицій теорії та методики професійної освіти. Наголошено, що швидкими темпами відбувається оновлення технічної бази ІКТ. Це вимагає належного осмислення цих процесів та оперативного реагування у вигляді розробки психолого-педагогічних і методичних основ застосування цифрових технологій у навчальному процесі. Показано, що проблема формування у майбутніх педагогах закладів вищої освіти позитивних мотивів до застосування ІКТ у професійній діяльності, комплексного володіння цифровими технологіями є вельми актуальною в теорії та методиці професійної освіти. Запропоновано шляхи формування позитивної мотивації у майбутніх педагогах закладів вищої освіти в аспекті розвитку у них цифрової компетентності: необхідно сформувати у майбутніх педагогах закладів вищої освіти чітке розуміння того, що без оволодіння на високому рівні цифровою компетентністю неможливі професійний розвиток і професійне самовдосконалення. Таке розуміння забезпечує формування у магістранта позитивної мотивації до засвоєння знань, умінь, способів діяльності та здатностей, які мають пряме відношення до ІКТ та до застосування цифрових технологій у навчальному процесі зокрема у майбутній професійній діяльності загалом; зміцнення професійної самооцінки майбутнього педагога закладу вищої освіти, формування у нього впевненості в успішному опануванні ІКТ і цифрових засобів навчання та наявності відповідних здатностей; стимулювання у процесі самостійної роботи інтересу до цифрових засобів в аспекті їх застосування у навчальному процесі; створення інформаційно-освітнього середовища, занурення в яке сприятиме формуванню у студента відповідної мотивації до опанування цифровою компетентністю; контекстне навчання, особливо у вигляді квазіпрофесійного навчання: моделювання педагогічної діяльності викладача із застосуванням цифрових засобів навчання, взаємоконтроль студентами своїх знань із застосуванням ІКТ, виконання інших соціально-рольових функцій викладача магістрантами.

Ключові слова: потреба, мотивація, цифрова компетентність, інформаційно-комунікаційні технології, інформаційно-освітнє середовище.

Постановка проблеми. Імплементация Законів України «Про освіту» та «Про вищу освіту» потребує від викладачів закладів вищої освіти високого рівня оволодіння інформаційно-комунікаційними технологіями (далі – ІКТ). Дослідниками запропоновано широкий спектр підходів, які забезпечують вдосконалення процесів формування і розвитку знань, умінь, здатностей і способів діяльності, пов'язаних із застосуванням ІКТ [1; 2]. Швидкими темпами відбувається оновлення технічної бази ІКТ, що вимагає належного осмислення цих процесів та оперативного реагування у вигляді розробки психолого-педагогічних і методичних основ застосування цифрових технологій у навчальному процесі. Тому проблема формування у майбутніх педагогів закладів вищої освіти позитивних мотивів до застосування ІКТ у професійній діяльності, комплексного володіння цифровими технологіями є вельми актуальною в теорії та методиці професійної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розробки та застосування ІКТ розглядаються в роботах В. Бикова, Р. Гуревича, М. Жалдака, Ю. Жука, В. Заболотного,

О. Іваницького, Н. Морзе, Н. Ничкало, О. Пехоти, О. Співаковського та ін. У цих дослідженнях обґрунтовано теоретичні та методичні основи застосування ІКТ у навчальному процесі, запропоновано ефективні засоби та технології комп'ютерної візуалізації навчального матеріалу, розроблено інноваційні підходи до застосування ІКТ у процесі підготовки фахівців.

У дослідженні Д. Хабібуліна обґрунтовано низку психолого-педагогічних умов формування компетентностей майбутніх фахівців, пов'язаних із застосуванням засобів цифрового навчання у професійній діяльності, зокрема:

– необхідність рівневої психолого-педагогічної діагностики в освітньому процесі, яка відбувається в ході функціонування трьох етапів, і розподіл студентів за типологічними групами;

– актуалізація суб'єктивної позиції студентів за допомогою ініціювання їх рефлексії, стимулювання особистісних досягнень і залучення до особистісно-значущої діяльності;

– узгоджене поєднання традиційних та інтерактивних методів навчання на проблемній основі

з урахуванням організованих типологічних груп [3, с. 91].

Педагогічний аспект питання зумовлений необхідністю визначення тих шляхів, які найбільшою мірою сприяють формуванню цифрової компетентності майбутніх педагогів закладів вищої освіти. Проте вивчення феномену професійного та навчального застосування цифрових технологій показало недостатню розробленість проблеми формування позитивних мотивів у майбутніх педагогів закладів вищої освіти до застосування ІКТ у професійній діяльності саме з позицій теорії та методики професійної освіти.

Метою статті є дослідження мотиваційного аспекту формування у майбутніх педагогів закладів вищої освіти цифрової компетентності. Для досягнення цієї мети були поставлені такі завдання:

1. Дослідити вплив різних чинників на професійну підготовку майбутніх педагогів закладів вищої освіти.

2. У ході педагогічного експерименту встановити чинники, що впливають на мотивацію формування у майбутніх педагогів закладів вищої освіти цифрової компетентності.

3. Розробити ефективну систему формування потреби магістрантів використовувати цифрові технології у професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу. На підготовку майбутніх педагогів закладів вищої освіти до професійної діяльності впливають різні чинники й умови. Поняття «чинник» у науковому обігу має різне тлумачення. В «Академічному тлумачному словнику української мови» чинник визначається як умова, рушійна сила, причина будь-якого процесу, що визначає його характер або одну з основних рис, а його синонімом є термін «фактор» [4]. Зважаючи на специфіку професійної підготовки майбутніх педагогів закладів вищої освіти, ми виділили соціальні, освітні, психологічні та діяльнісні групи чинників.

До соціальних чинників належать запити суспільства, що визначають необхідність педагогів закладів вищої освіти та їх місце у життєдіяльності суспільства. Вони виражені у Державному стандарті підготовки фахівців даної професії та Освітньо-професійній програмі. До соціальних чинників також належать оточення магістрантів: колеги-магістранти, викладачі, батьки, засоби масової інформації тощо.

Освітні чинники зумовлюють освітнє середовище, в якому відбувається професійне навчання майбутніх педагогів закладів вищої освіти.

Психологічні чинники у контексті нашого дослідження є визначальними. До них належать потреби, мотиви, пізнавальний інтерес, здібності, здатності. Саме усвідомлена потреба необхідності опанування цифровою компетентністю

забезпечує сформованість позитивної мотивації до реалізації цієї потреби, створює основу для формування пізнавального інтересу до вивчення цифрових засобів навчання та ІКТ із залученням здібностей магістранта, забезпечує формування спектру необхідних здатностей.

Діяльнісні чинники підкреслюють взаємозв'язок всіх останніх груп чинників, що впливають на професійне становлення майбутніх педагогів закладів вищої освіти, і становлять проблемне навчання, ІКТ, контекстне навчання, акмеологічне порівняльне вивчення зразків професійної діяльності викладачів закладів вищої освіти, тобто реалізацію активності магістрантів у вигляді різних способів навчальної діяльності.

Розглядаючи в рамках акмеології професійне становлення фахівця, К. Абульханова-Славська підкреслює його активність у вигляді напрацювання індивідуальних способів організації діяльності: «Особистість як суб'єкт випрацьовує індивідуальний спосіб організації діяльності. Цей спосіб відповідає якостям особистості, її ставленню до діяльності <...> і вимогам, об'єктивним характеристикам власне цього виду діяльності. Спосіб діяльності є більш-менш оптимальним інтегралом, композицією цих основних параметрів. Суб'єкт є інтегруючою, центральною, координуючою інстанцією діяльності. Він погоджує всю систему своїх індивідуальних, психофізіологічних, психічних і, врешті-решт, особистісних можливостей, особливостей з умовами та вимогами діяльності не парціально, а цілісно» [5, с. 91]

Для виявлення ступеня впливу різних чинників на професійну підготовку майбутніх педагогів закладів вищої освіти було проведено опитування, в якому брали участь 28 магістрантів першого курсу спеціальності 011 Педагогічні науки і 14 викладачів Класичного приватного університету (м. Запоріжжя). Підкреслимо, що за результатами опитування і магістранти, і викладачі віддають перевагу у професійній підготовці майбутніх педагогів закладів вищої освіти діяльнісним і психологічним чинникам. Так, викладачі майже порівну віддали перевагу діяльнісним і психологічним чинникам (відповідно 37,2% і 36,7%, тоді як магістранти більш схильні до діяльнісних чинників (47,4%), проте виділяють також і психологічні чинники (32,6%). Водночас серед останніх чинників студенти віддають перевагу соціальним (13,5%), знижуючи значення освітніх чинників (6,5%), тоді як викладачі більш збалансовано надають цим чинникам відповідно 13,3% і 12,8% (рис. 1).

Проведене анкетування, результати якого наведені на рис. 1, засвідчило, що у процесі професійної підготовки майбутніх педагогів закладів вищої освіти відчутною є недооцінка важливості окремих груп чинників, тоді як для формування інтегративної компетентності магістрантів необ-

хідно враховувати дію всіх названих груп. Адже кожен із чинників створює певний формуючий вплив на набуття відповідних здатностей у процесі навчання магістрантів і на розвиток важливих для ефективно педагогічної діяльності якостей особистості. Одним із важливих чинників, що створюють визначальний вплив на процес формування у майбутніх педагогів закладів вищої освіти цифрової компетентності, є позитивна мотивація до цієї діяльності.

Важливим питанням у побудові та практичному застосуванні цифрових ІКТ у процесі підготовки майбутніх педагогів закладів вищої освіти є націленість відповідної технології навчання на формування позитивних мотивів, заснованих на нагальних потребах магістрантів. Тільки в разі високої мотивації майбутніх магістрантів до використання ІКТ у процесі викладання дисципліни можливе результативне навчання цілеспрямованому використанню освітнього потенціалу цифрових інформаційних ресурсів. Для того, щоб визначити характер навчання прийомам роботи з цифровими ресурсами, необхідно розглянути специфіку мотивації поведінки майбутніх педагогів закладів вищої освіти при роботі з мультимедійною інформацією та інформацією, що розміщується в телекомунікаційних мережах.

Усвідомлені потреби у вигляді мотивів є рушійною силою людської діяльності, до складу якої входить і професійна підготовка майбутніх педагогів закладів вищої освіти. «Мотив – це внутрішня рушійна сила, що спонукає людину до діяльності» [6, с. 70].

Мотивація та ціннісні орієнтації визначають спрямованість і динаміку діяльності людини. Формування у майбутніх педагогів закладів вищої освіти цифрової компетентності буде ефективним тільки в тому разі, якщо студент відчуватиме нагальну потребу в використанні ІКТ у професійній діяльності. У цьому зв'язку зазначимо позицію Ю. Брановського стосовно про-

цесу розвитку позитивних навчальних мотивів у студентів. Він підкреслив, що цей процес може контролюватися й управлятися, якщо використовуються сучасні форми організації педагогічної взаємодії зі студентами, приділяється достатня увага мотиваційній стороні навчально-виховного процесу [7]. На складний взаємозв'язок мотивів, тобто конкретних причин, що викликають діяльність, із потребами вказує Д. Богоявленська, аргументуючи це тим, що за одним і тим же мотивом можуть стояти різні потреби, і навпаки, певна потреба може виявлятися в різних мотивах [8]. Завдання викладача – знайти адекватні для студентів мотиви на кожному етапі розвитку особистості, відповідно модифікуючи і переосмислюючи завдання, яке він ставить перед ними. Загалом психологи виділяють зовнішні та внутрішні мотиви [8]. Орієнтація на зовнішні мотиви недоцільна, насамперед тому, що зовнішні впливи на майбутнього педагога вищої школи самі по собі не створюють прямої дії на його професійне становлення, якщо не збігаються з внутрішньою позицією, його інтересами, потребами, ідеалами, установками, ціннісними орієнтаціями, які, інтегруючи зовнішні впливи та внутрішні механізми особистості, визначають загальний рівень її активності в поведінці та діяльності. Для цілей нашого дослідження необхідно орієнтуватися саме на внутрішні мотиви студента.

Проведені нами дослідження показали, що використання засобів ІКТ може бути ефективним лише за постійної потреби майбутніх педагогів закладів вищої освіти організації у їх використанні як у процесі фахової підготовки, так і в майбутній професійній діяльності. Це означає, що, якщо ми бажаємо, щоб застосування ІКТ у професійній діяльності стало звичним у діяльності майбутнього педагога закладу вищої освіти, необхідно сформувати у нього відповідну потребу.

Ми виділили високий, середній і низький рівні мотивації майбутніх педагогів закладів вищої

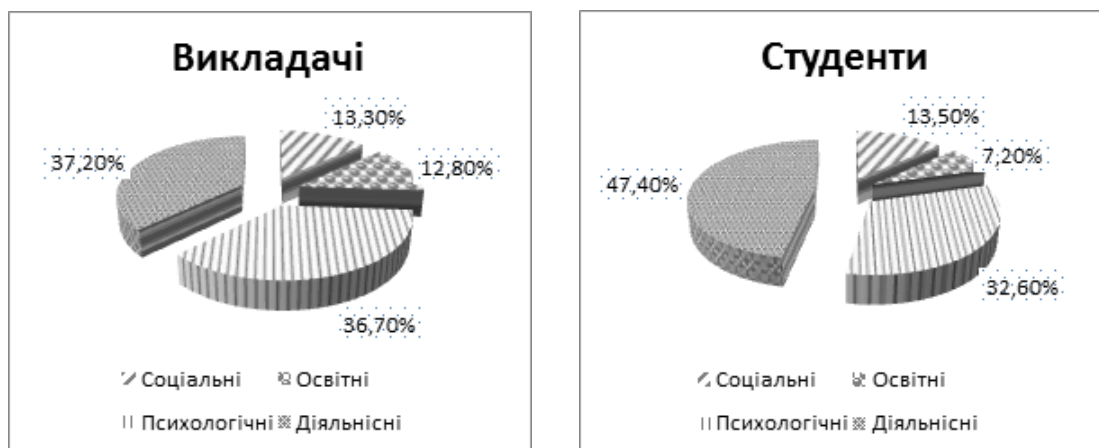

Рис. 1. Вплив чинників на професійну підготовку майбутніх педагогів закладів вищої освіти

освіти до розвитку цифрової компетентності у процесі магістерської підготовки.

Для високого рівня мотивації характерним є усвідомлене розуміння необхідності розвивати здатності, пов'язані з цифровою компетентністю викладача закладу вищої освіти, прагнення досконалого володіння цифровими засобами навчання, стійкий інтерес до засобів мультимедіа та ІКТ-технологій, виражена потреба до застосування ІКТ у навчальному процесі, активна співпраця з викладачами з оволодіння ІКТ.

Середній рівень мотивації характеризується загальною захопленістю цифровими засобами навчання, усвідомленням необхідності опанування ними як умови сформованості професійної компетентності, проте студент прикладає недостатньо зусиль для досягнення цієї мети; у магістранта недостатньо виражена потреба до застосування ІКТ у навчальному процесі.

Низький рівень мотивації характеризується загальним інтересом до цифрових засобів, проте у магістранта відсутній стійкий інтерес до освітніх засобів мультимедіа та ІКТ-технологій, відсутня потреба до їх застосування у навчальному процесі.

Ми вбачаємо такі шляхи для посилення мотивації магістрантів для оволодіння цифровою компетентністю.

Насамперед необхідно сформувати у майбутніх педагогів закладів вищої освіти чітке розуміння того, що без оволодіння на високому рівні цифровою компетентністю неможливі професійний розвиток і професійне самовдосконалення. Таке розуміння забезпечує формування у магістранта позитивної мотивації до засвоєння знань, умінь, способів діяльності та здатностей, які мають пряме відношення до ІКТ та до застосування цифрових технологій у навчальному процесі зокрема й у майбутній професійній діяльності загалом.

Важливе значення для формування позитивної мотивації магістрантів для оволодіння цифровою компетентністю має зміцнення професійної самооцінки майбутнього педагога закладу вищої освіти, формування у нього впевненості в успішному опануванні ІКТ і цифрових засобів навчання та наявності відповідних здатностей.

Одним зі шляхів формування у магістрантів відповідної позитивної мотивації є стимулювання у процесі самостійної роботи інтересу до цифрових засобів в аспекті їх застосування у навчальному процесі. Вже з перших кроків магістранта у здобутті професії нормою має бути всебічне застосування ІКТ у навчальному процесі, наявність системи завдань із кожної навчальної дисципліни, виконання яких потребує застосування засобів мультимедіа, використання соціальних мереж для спілкування з викладачем і колега-

ми-магістрантами, а також платформи Moodle. Тобто йдеться про створення інформаційно-освітнього середовища, занурення в яке сприятиме формуванню у студента відповідної мотивації до опанування цифровою компетентністю [9].

Одним із ефективних засобів формування позитивної мотивації до опанування магістрантом цифровою компетентністю є контекстне навчання, особливо у вигляді квазіпрофесійного навчання: моделювання педагогічної діяльності викладача із застосуванням цифрових засобів навчання, взаємоконтроль студентами своїх знань із застосуванням ІКТ, виконання інших соціально-рольових функцій викладача магістрантами. Нормою стає застосування цифрових засобів навчання на семінарах і практичних заняттях, викладач націлює студентів у процесі відповіді реалізовувати елементи навчального заняття (мікровикладання).

Висновки. На основі проведених досліджень можна запропонувати такі шляхи формування позитивної мотивації у майбутніх педагогів закладів вищої освіти в аспекті розвитку у них цифрової компетентності: необхідно сформувати у майбутніх педагогів закладів вищої освіти чітке розуміння того, що без оволодіння на високому рівні цифровою компетентністю неможливі професійний розвиток і професійне самовдосконалення. Таке розуміння забезпечує формування у магістранта позитивної мотивації до засвоєння знань, умінь, способів діяльності та здатностей, які мають пряме відношення до ІКТ і до застосування цифрових технологій у навчальному процесі зокрема й у майбутній професійній діяльності загалом; зміцнення професійної самооцінки майбутнього педагога закладу вищої освіти, формування у нього впевненості в успішному опануванні ІКТ і цифрових засобів навчання та наявності відповідних здатностей; стимулювання у процесі самостійної роботи інтересу до цифрових засобів в аспекті їх застосування у навчальному процесі; створення інформаційно-освітнього середовища, занурення в яке сприятиме формуванню у студента відповідної мотивації до опанування цифровою компетентністю; контекстне навчання, особливо у вигляді квазіпрофесійного навчання: моделювання педагогічної діяльності викладача із застосуванням цифрових засобів навчання, взаємоконтроль студентами своїх знань із застосуванням ІКТ, виконання інших соціально-рольових функцій викладача магістрантами.

Основні напрями продовження дослідження ми вбачаємо в обґрунтуванні теоретико-методичних засад формування цифрової компетентності майбутніх педагогів закладів вищої освіти та створенні інформаційно-освітнього середовища як засобу формування цієї компетентності.

Список використаної літератури:

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 р. № 1556-VII. URL: zakon.rada.gov.ua/go/1556-18.
2. Закон України «Про освіту» від 05 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: zakon.rada.gov.ua/go/2145-19.
3. Хабибулин Д.А. Развитие познавательной самостоятельности студентов университета на основе индивидуализации обучения : дис.... канд. пед. наук : 13.00.08 / Магнитогорский государственный университет. Магнитогорск, 2003. 180 с.
4. Чинник. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980). URL: <http://sum.in.ua/s/chynnyk>
5. Абульханова-Славская К.А. Акмеологическое понимание субъекта / Основы общей и прикладной акмеологии. Москва : РАГС, 1995. С. 85–108.
6. Максименко С.Д., Соловйенко В.О. Загальна психологія : навчальний посібник. Київ : МАУП, 2000. 256 с.
7. Брановский Ю.С. Введение в педагогическую информатику. Ставрополь : СГПУ, 2015. 205 с.
8. Богоявленская Д.Б. Пути к творчеству. Москва : Знание, 1981. 96 с.
9. Мадзігон В.М., Лапінський В.В. Сучасне навчальне середовище і електронна педагогіка. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2010. № 3 (83). С. 3–6.

Myroshnychenko O. Motivational aspect of digital competence formation among higher establishment educators

The article is dedicated to searching the ways how to form positive motives among prospective educators in higher education establishments as for applying DC in professional activity from the stance of professional theory and methodology. It's emphasized that the technological base of ICT is being updated rapidly. This requires proper understanding of these processes and prompt response in the form of developing psychological, pedagogical and methodological bases for the use of digital technologies in the educational process. It is shown that the problem of formation of future teachers of higher education institutions with positive motives for the use of ICT in professional activity, integrated digital skills is very relevant in the theory and methodology of vocational education. The following ways to form a positive motivation among prospective educators of higher education establishments are suggested from the position of digital competence development: to form among prospective educators of higher education establishments a clear understanding of the fact that without high level knowledge of digital competence their professional development and self-perfection are impossible. Such understanding ensures formation of a positive motivation among Master's students concerning adopting knowledge, skills, methods of activity and aptitudes that refer directly to DC and applying digital technology in educating process in particular and in professional activity in general; strengthening of professional self-esteem of a perspective educator of higher education establishment, formation of confidence that he/she will be able to adopt DC and digital tools of teaching successfully from the position of using them in an education process; creation of information and education environment, immersion in which will encourage a student's formation of an appropriate motivation to receive digital competence; context education, especially in the form of quasiprofessional teaching: modeling of pedagogical teacher's activity applying digital methods of teaching, students' mutual control of their knowledge applying DC, carrying out other social and role functions of a teacher by Master's students.

Key words: *necessity, motivation, digital competency, information and communication technology, information and education environment.*